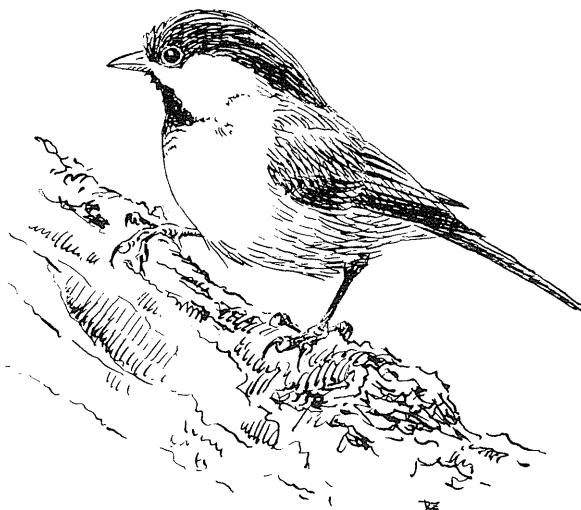

Mindre meddelelser

Fyrremejse *Parus montanus* under indvandring i Syd- og Sønderjylland

Danmark er ét af de få steder i Central- og Nordeuropa, hvor Fyrremejsen stort set ikke er beskrevet. Løppenthin (1967) oplyser, at den ikke har ynglet i landet i historisk tid. Dybbro (1978) omtaler end ikke arten, d.v.s. anerkender ikke tidligere angivelser fra Danmark. Løppenthin (l.c.) omtalte imidlertid observationer, bl.a. flere angivne ynglefund, i det sydlige Sønderjylland tidligere i dette århundrede.

Forekomsterne i Sønderjylland kan hænge sammen med en spredning mod nord i Slesvig-Holsten i dette århundrede (5 lokale kilder i Løppenthin (1967); Schmidt & Brehm 1974).

Rheinwald (1982) har pr 1980 angivet Fyrremejsen fra så godt som alle (35 ud af 44 mulige) kvadrater i Slesvig-Holsten. I 32 af disse er den angivet som sikker ynglefugl. Fordi Fyrremejsen angiveligt mangler i Danmark, udtrykkes dog en »vis tvivl« om, hvorvidt forekomsten i Slesvig-Holsten i dag rækker så langt mod nord, som atlaskortet viser.

Det er tidligere beskrevet i Europa, at Fyrremejsen har manglet i en mindre del indenfor sit generelle udbredelsesområde, men så pludselig er indvandret. Zang (1979) beskriver en sydlig ekspansion af Fyrremejse i Harzen siden 1957. Forfatteren konkluderer, at årsagen især var forbedrede redemuligheder i området grundet aftagende forstlig »pleje«.

Det første danske ynglefund af Fyrremejse (Nordsjælland 1977) omtales af Harbou (1978). Desuden nævner Pedersen (1984) en syngende Fyrremejse i Nordsjælland i februar 1981 og en familie med udføjne unger i Sønderjylland i juni 1981. Disse 3 er de hidtil eneste officielt godkendte Fyrremejser fra Danmark. De antyder indvandring fra såvel Sverige som Vesttyskland.

De fleste ældre observationer af Fyrremejse i Sønderjylland er sammenfattet af Behrends (1977), der anså arten for indvandret allerede på daværende tidspunkt. Desuden har Hans Ole Matthiesen (pers. medd.) og Vagn Liengård (pers. medd.) angivet 2 sandsynlige ynglefremkomster (Als 1975 hhv. ved Padborg 1984). Alt i alt kendes der spredte forekomster i Sønderjylland siden 1928. Samtidig med en voksende ornitologisk aktivitet i perioden 1963-75 er antallet af observationer øget noget. I de seneste år er der imidlertid sket en stærk stigning i antallet. – Min gennemgang af indvandringen er alene koncentreret omkring iagttagelser siden 1980.

Forekomsten i Syd- og Sønderjylland samt Sydslesvig

Mit undersøgelsesområde (Fig. 1) er hele Sønderjyllands amt. Desuden bruger jeg visse skove i den nordligste del af Sydslesvig i Slesvig-Holsten som »referencemråde«. Som angivet kendes Fyrremejsen fra 1980 til og med 5. januar 1986 fra 22 lokaliteter i Syd- og Sønderjylland (1-22) og fra 7 steder i Sydslesvig (A-G).

Ved en del af iagttagelserne har Hanne Christensen, Morten Dige, Jes Graugård, Bo Johansen og Jesper Tofft medvirket.

Habitat-typer

Lokaliteterne kan groft opdeles efter tre habitat-typer:

Fugtig løvblandskov og løvskov (lok. 5,6,9,17,21).

Skov med en vis randeffekt, f.eks. grænsende til mark, mose eller nyplantning. Træarter: Birk, el, ask, pil og

mange flere, som gerne gror på fugtig bund i skove og ofte har blødt ved og kort levealder. På de nævnte lokaliteter er der gran, fyr eller lærk i nærheden. Der er tale om etageret skov med dominans i under- eller

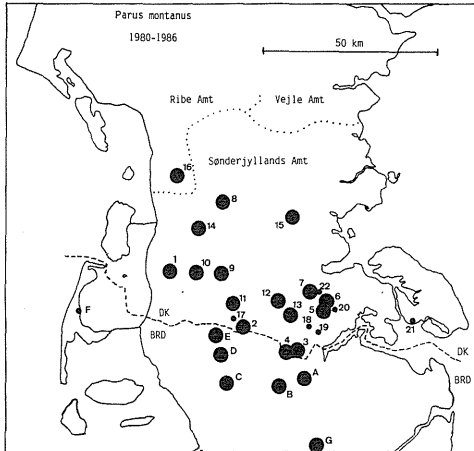

Fig. 1. Observationer af Fyrremejse i Syd- og Sønderjylland og i det nordligste Slesvig-Holsten, januar 1980 til 5. januar 1986.

Observations of Willow Tits in Southern Jutland and in the northernmost Schleswig-Holstein, January 1980 to 5 January 1986.

1. 28.11.83, 5.12.83, 6.12.83, 7.12.83 3+, 26.1.85 2♂, 24.12.85 1.
2. 24.12.82 1.
3. 17.5.82 1, 22.7.84 1 ad fodrer 1 juv, 31.7.84 1.
4. 22.5.83 2, 6.6.83 1 par øjensynl. m. føde til unger, 19.1.85 1, 27.1.85 3♂ + 5♀, 24.5.85 1.
5. 5.3.84 1 par, 7.4.84 3+, 13.5.84 1, 23.3.85 1 syngende, 8.4.85 2 syngende ♀, 21.4.85 1.
6. 5.3.82 2.
7. 3.10.82 2, 23.3.85 2.
8. 20.4.85 1.
9. 22.4.85 2+ ♀.
10. 18.8.85 1, 25.12.85 1-2♂.
11. 27.12.85 3♂.
12. 29.12.85 1 + 3 + 2♂.
13. 30.12.85 4-5♂.
14. 31.12.85 2♂.
15. 1.1.86 1♂.
16. 5.1.86 1♂.
21. (H. Dissing, Fugle 1983(5): 10-11).
- A. 27.12.81 2, 8.3.82 2, 6.4.82 1, 24.4.85 1.
- B. 1.1.84 2, 3.3.85 1, 31.3.85 1 syngende, 24.4.85 1 syngende.
- C. 14.4.84 1.
- D. 18.4.85 1 syngende.
- E. 11.4.84 2, 6.8.84 1.
- F. (Berndt & Busche, Corax 10: 249-284, 1984).
- G. 27.12.81 2.

Forf. savner førstehåndskendskab til 17-22 og F. ♀: dokumenteret i form af lydband og/eller fotos.

mellemetagen. Driftsmæssigt fremtræder lokaliteterne som ret uplejede. Der findes hullede træer og frønnede stubbe.

Yngre og ældre nåleskov og nåleblandskov (lok. 2, 3, 7, 18, 19, A, B, C, D, E, G).

Skov med en vis randeffekt, f.eks. grænsende til mark, nyplantning eller andre skovtyper. Hovedtræarterne er rød- og sitkagran, på de nævnte lokaliteter med et mindre indslag af løvtræer og -buske. Granerne er midaldrende (30-50 år) og står ret tæt. Der forekommer udgående træer og stubbe.

Næringsfattig hedemose (lok. 1, 4, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 20, 22).

Denne habitat afviger markant fra de førnævnte.

De sønderjyske hedemoser (ofte store) var tidligere præget af tørvegravning eller græsning. I dag karakteriseres de af afvanding og ophørt pleje, hvilket har medført en betydelig tilgroning med pil, bævreasp og birk. I en af de største moser (ca 200 ha) er eksempelvis ca 58 ha dækket af krat domineret af pil (1984, egne undersøgelser). Krattet er ofte 4-7 m højt og meget tæt. De nævnte træarter har relativ kort levetid. I dag er der derfor adskillige frønnede stubbe i de fleste af disse moser.

Jeg mangler lokalkendskab til at rubricere lok. F efter habitattype.

Diskussion

Først siden 1985 har min feltaktivitet vedr. Fyrremejser overvejende været målrettet, tidligere var det »tilfældige« observationer. Min aktivitet har i mange tilfælde været rettet mod de tilgroede hedemoser i vinterhalvåret.

Mange ornitologer er ikke fortrolige med Fyrremejsens kendetegn og stemmer. Desuden afholder artens opførelse på DOFs SU-liste åbenbart en del observatører fra at rapportere fund; jeg har i hvert fald kendskab til nogle tilfælde, hvor iagttagelser aldrig er kommet videre end til observatørens private noteshæfte.

Af disse årsager er materialet ikke egnet til en egentlig kortlægning af Fyrremejsens udbredelse og hyppighed i undersøgelsesområdet. Flere egnede lokaliteter mangler endnu at blive undersøgt. Det er derfor sandsynligt, at arten forekommer på betydeligt flere lokaliteter i Syd- og Sønderjylland.

Efter min vurdering foreligger der til og med 1985 ingen veldokumenterede beviser for, at Fyrremejsen yngler eller har ynglet i Sønderjylland. De nævnte observationer af udflyjende unger eller fødesøgning til unger (juni 1981 (Pedersen 1984), 6. juni 1983 og 22. juli 1984) er tvetydige. Dels strejfer mejsefamilierne med de udflyjende unger, dels er der i det mindste ved mine observationer kun 1-3 km til grænsen. Det kan ikke helt udelukkes, at familierne er fløjet fra reder i Vesttyskland. – Det er dog overvejende sandsynligt, at Fyrremejsen allerede yngler i det sydlige Sønderjylland.

Feltbestemmelse – egne erfaringer

Ornitologer, der færdes i Syd- og Sønderjylland, bør være opmærksomme på, at Fyrremejsen optræder i området. Alle iagttagelser bør indrapporteres til Lokaltraffen og DOFs Sjøldenhedsudvalg.

Fyrremejsen kan reelt kun forveksles med Sumpmejsen *Parus palustris*, som den både i dragt og habitattvalg ligner meget.

Sumpmejsen træffes hele året i løvskovstyper; om vinteren tillige i en del af hedemoseerne (egne undersøgelser), typisk sammen med Blåmejsen *Parus caeruleus*, Fyrremejsen og Fuglekonge *Regulus regulus*.

Fyrremejsen og Sumpmejsen adskilles bedst på stemmerne, idet både kald og sang er tydeligt forskellige. Der findes flere gode lydoptagelser (bl.a. Palmér & Boswall: Bird Songs) og beskrivelser (især: Ludescher 1973). I undersøgelsesområdet er hørt 2 sangtyper af samme individer af Fyrremejsen (forskel i hastighed og tonehøjde; begge består af 4-10 led i samme eller næsten samme tonehøjde).

Dragt karakterer hos både Sump- og Fyrremejsen varierer meget og er desuden afhængige af fældningsstatus og observationsforhold (især belysning). Som eksempel kan nævnes det bedste dragtkendetegn for Fyrremejsen: Det hvide vingepanel. Det er ikke altid lige tydeligt hos Fyrremejsen; omvendt kan Sumpmejsen også have et lyst strøg i vingen. Issens toning og hagemækkens størrelse kan ikke direkte bruges til feltbestemmelse, idet de varierer for meget; indirekte er de måske netop medvirkende til, at Fyrremejsens hoved »virker større« end Sumpmejsens. – Bestem ikke en Fyrremejsen alene på dragten!

Observatører af Fyrremejsen bør lave båndoptagelse som belæg. En lille kassetteoptager med indbygget mikrofon vil ofte kunne opfylde kravet til bevismateriale.

A Goosander nesting in a Goshawk's nest

On 8 June 1985 we found a female Goosander *Mergus merganser* incubating a clutch of 9 eggs in an old Goshawk's *Accipiter gentilis* nest in the island of Hailuoto, Bothnian Bay, Northern Finland (65° N, 25° E). The nest was situated in a scots pine forest at the height of 9 m above the ground in a pine tree near an open mire, 2 km from the nearest sea shore and 0.5 km from the nearest pond. Also Goshawks were present at their territory in the spring 1985.

We revisited the nest on 2 July. The Goosander was not present. Neither did we find any eggs or fragments of eggshells in or at the vicinity of the nest. Therefore it is impossible to say if the eggs had hatched or if they had been taken by some predator. However, we suppose that the incubation had been interrupted.

Despite the fact that Hailuoto is practically devoid

Summary: The Willow Tit under immigration to Southern Jutland

Until now only three observations (all since 1977) of the Willow Tit *Parus montanus* have been approved by the Rarities Committee. In addition, some less well-documented occurrences have been reported since 1928. From 1980 onwards, however, the species has been observed at several places in Southern Jutland (Fig. 1), and though no definite proof exists of breeding on the Danish side of the border, it appears very probable that the Willow Tit by now is established in the region.

Litteratur

- Behrends, O. 1977: Lidt om fuglenes indvandningsforhold i Sønderjylland. – Panurus 11(2): 7-19.
 Dybbro, T. 1978: Oversigt over Danmarks fugle 1978. – København.
 Harbou, C. 1978: Fyrremejsen *Parus montanus* fundet ynglende i Grib Skov. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 72:144-145.
 Ludescher, F.B. 1973: Sumpmeise (*Parus p. palustris* L.) und Weidenmeise (*P. montanus salicarius* Br.) als sympatrische Zwillingarten. – J. Orn. 114:3-56.
 Løppenthin, B. 1967: Danske ynglefugle i fortid og nutid. – Odense.
 Pedersen, B.B. 1984: Rapport fra Sjøldenhedsudvalget for 1981. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 78:81-92.
 Rheinwald, G. 1982: Brutvogelatlas der Bundesrepublik Deutschland – Kartierung 1980. – Lengede.
 Schmidt, G.A.J. & K. Brehm 1974: Vogelleben zwischen Nord- und Ostsee. – Neumünster.
 Zang, H. 1979: Die Auflösung der Verbreitungsgrenzen der Weidenmeise (*Parus montanus*) in SE-Niedersachsen und ihre möglichen Gründe. – Vogelwelt 100:136-148.

Hans Christensen
 Tved 107 C
 DK-6270 Tønder

of nest-boxes or large tree holes, Goosanders find enough suitable nesting holes in buildings, lyme grass *Elymus arenarius*, hummocks, drift wood accumulations, etc.; the lack of nesting holes cannot explain this unusual nesting place. No observations of Goosanders nesting in old raptor nests have been published before this (see S.G. Hansen, Danske Fugle 32: 177-192, 1981, and references therein).

Resumé: Stor Skallesluger ynglende i Duehøge-rede

I juni 1985 rugede en Stor Skallesluger i en gammel Duehøge-rede på en ø i den Botniske Bugt, N Finland.

Kari Koivula	Antti Rönkä
Sivutie 24	Sirppitie 4
SF-90600 Oulu 60	SF-90530 Oulu 53
Finland	Finland